

Siebe Bluijs (a) & Laurens Ham (b)

(a) Tilburg University

(b) Universiteit Utrecht

Contact: s.v.bluijs@tilburguniversity.edu

l.j.ham@uu.nl

Creatief schrijven en *Large Language Models* in het Nederlandse literatuuronderwijs

1. Inleiding

Sinds de lancering van ChatGPT in november 2022 zijn large language models (LLM's) beschikbaar voor iedereen met een internetverbinding. Het is intussen duidelijk geworden dat deze technologie een disruptieve werking heeft in uiteenlopende domeinen, waaronder – zeker niet in het minst – het onderwijs (Kasneci e.a. 2023). Dat roept de vraag op: over welke vormen van geletterdheid zouden jonge mensen moeten beschikken om goed hun weg te vinden in een door AI gedomineerde samenleving? Wat is het handelingsvermogen van leerlingen en studenten in een wereld waarin het talenonderwijs zich al in een crisis lijkt te bevinden (Dera e.a. 2023) en waarin kunstmatige intelligentie het steeds eenvoudiger maakt om (frauduleus) teksten te genereren?

2. Uitgangspunten

In deze bijdrage presenteren we een creatieve schrijfdidactiek die beoogt vorm te geven aan een bewuste geletterdheid rondom LLM's zoals ChatGPT. We doen een voorstel om creatief schrijven in verband te brengen met digitale geletterdheid enerzijds en met 'literaire geletterdheid' anderzijds (vgl. Frederking e.a. 2012; Meier e.a. 2017). Het onderwijs dat wij voor ogen hebben moet leerlingen/studenten in staat stellen om zich op een reflexieve en ethische manier te verhouden tot LLM's en hen het handelingsvermogen geven om de (on)mogelijkheden van zulke modellen te doorzien. Tegelijkertijd willen we dat leerlingen/studenten inzichten opdoen over literaire tradities, vormen en conventies, en dat ze in staat zijn om die conventies te doorbreken of ermee te spelen.

We pleiten ervoor om praktische vraagstukken ten aanzien van LLM's (Hoe leren we leerlingen en studenten zorgvuldig omgaan met taalmodellen?) aan te vullen en te verdiepen met reflecties over de maatschappelijke, politieke, retorische en ethische aspecten van deze technologie. Door een aanspraak te doen op hun literaire verbeelding

leren we studenten om zich op een creatieve en kritische manier te verhouden tot (dominante discoursen rondom) taalmodellen.

Onze onderwijsvisie werken we eerst theoretisch uit en plaatsen we in de context van discussies over digitale geletterdheid en creatief schrijven in het taal- en literatuuronderwijs. Daarna doen we verslag van onze ervaringen met een Bachelorcursus Creatief Schrijven binnen het programma ‘Nederlandse Taal en Cultuur’ van de Universiteit Utrecht, die in het teken stond van LLM’s. Hoewel de context van een universitaire collegezaal beslist verschilt van een klas in het voortgezet onderwijs, denken wij dat bepaalde schrijf oefeningen en uitgangspunten in de toekomst ook geïntegreerd zouden kunnen worden in het voortgezet onderwijs.

3. Digitale geletterdheid en creatief schrijven

De opkomst van taalmodellen vraagt, wat ons betreft, om een herziening van digitale geletterdheid in het schoolvak Nederlands. Doorgaans wordt digitale geletterdheid in verband gebracht met vaardigheden als het herkennen van fake news, het online opzoeken van informatie en het doelgericht gebruiken van digitale hulpmiddelen (Clemens 2022a; Clemens 2022b). In navolging van andere onderzoekers pleiten wij voor een ruimere invulling van digitale geletterdheid, waarbij digitale vaardigheden verbonden worden aan kennis en inzichten en waarin leerlingen het handelingsvermogen krijgen om betekenis te verlenen aan technologische ontwikkelingen op bijvoorbeeld een historisch, ethisch, cultureel en individueel niveau (van de Ven 2017; Bhatt 2023; Bakker 2024; Lacković e.a. 2024).

Nu kunnen leerlingen en studenten werken aan hun digitale geletterdheid door te lezen over AI-gerelateerde thema’s of door beschouwingen over het thema te schrijven (vgl. Bender 2024; Bluijs 2024). Een minder verkende piste is om didactiek voor creatief schrijven te gebruiken om hen over zulke thema’s te laten nadenken. Wij stellen een didactiek voor creatief schrijven voor die maatschappelijk gecontextualiseerd is en die geworteld is in de literaire traditie, wat betekent dat leerlingen het vermogen hebben om (hun) literaire schrijfproducten te begrijpen vanuit kennis van literaire tradities, vormen en conventies. Om die didactiek inzichtelijk te maken, presenteren we een model waarin we vier literaire kennis- en vaardighedensubdomeinen onderscheiden die met elkaar interacteren en stuk voor stuk een element van ambacht bevatten (‘beheersen van de regels’), naast een element van originaliteit (‘breken met de regels’).

4. Creatieve schrijfp opdrachten en LLM’s

Het model kan, zo willen wij laten zien, ingezet worden om creatieve schrijfp opdrachten over en met LLM’s vorm te geven, en om de creatieve output van een LLM te evalue-

ren. We geven voorbeelden van twee door het model geïnspireerde schrijfopdrachten die studenten inzichten geven in de (technologische) werking en de cultureel-maatschappelijke dimensies van taalmodellen. In de eerste opdracht werden de studenten uitgedaagd om een algoritmisch dan wel aleatorisch gedicht te schrijven. Zij deden daarmee (basale) kennis op over de werking van algoritmes en (de geschiedenis van) procedurele poëzie. In de tweede opdracht moesten studenten een personage bedenken met zowel menselijke als ‘machineachtige’ trekken. De opdracht was bedoeld om studenten inzichten te geven over de rol van antropomorfisering bij de werking van AI-chatbots.

De dynamiek tussen mens en machines en tussen ambacht en originaliteit illustreren we verder aan de hand van een aantal literaire experimenten die wij uitvoerden, en die we klassikaal bespraken. Diverse vaardigheden die je met originaliteit in verband zou brengen – in die zin dat ze blijf geven van divergente denkprocessen – kunnen uitstekend met de tegenwoordige LLM’s nagebootst worden. Op andere domeinen schieten LLM’s tekort ten opzichte van menselijke schrijvers.

5. Tot besluit

De focus op LLM’s biedt een ingang om zowel de digitale als de literaire geletterdheid aan te spreken en om vanuit die interactie fundamentele ethische en politieke vraagstukken rond AI aan te kaarten, terwijl tegelijkertijd complexe literaire vaardigheden aan de orde komen (van toepassing van genreconventies en narratologische concepten als karakterisering tot verkenning van je eigen verbeelding en ontwikkeling van een eigen stijl). De intersectie tussen digitale geletterdheid, literaire geletterdheid en creatief schrijven brengt allerlei elementen van het schoolvak bijeen: nadenken over bronnen en media, burgerschap en ethiek, schrijf- en uitdrukkingsvaardigheden en literatuur-historische kennis. Hoe die integratie het beste didactisch kan worden uitgewerkt in het secundair onderwijs is iets wat in samenwerking met het werkveld zal moeten worden verkend.

Referenties

- Bakker, N. (2024). ‘Digitaal lezen, anders lezen? De technologische lees(r)evolutie in empirisch perspectief’. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Bender, S.M. (2024). “Awareness of Artificial Intelligence as an Essential Digital Literacy. ChatGPT and Gen-AI in the Classroom”. In: *Changing English*, 31 (2), p. 161-174.
- Bhatt, I. (2023). ‘Postdigital Literacies’. In: P. Jandrić (ed.). *The Encyclopaedia of Post-digital Science and Education*. New York: Springer, p. 1-15.

- Bluijs, S. (2024). “De literaire verbeelding van ChatGPT. Bewuste digitale geletterdheid in het literatuuronderwijs”. In: A. Mottart & S. Vanhooren. *Zevenendertigste Conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent/Dronen: Skribis, p. 242-245.
- Clemens, J. (2022a). ‘Digitale geletterdheid. Deel 2. Strategisch lezen en Zoekvaardigheden online’. In: Werkgroep Onderzoek en Didactiek Nederlands. *Handboek Didactiek Nederlands*. Online raadpleegbaar op: <https://didactieknederlands.nl/2022/01/digitale-geletterdheid-deel-2-strategisch-lezen-en-zoekvaardigheden-online/>.
- Clemens, J. (2022b). ‘Digitale geletterdheid. Deel 3. Kritisch lezen: het beoordelen van onlineinformatie’. In: Werkgroep Onderzoek en Didactiek Nederlands. *Handboek Didactiek Nederlands*. Online raadpleegbaar op: <https://didactieknederlands.nl/2022/07/digitale-geletterdheid-kritisch-lezen-het-beoordelen-van-onlineinformatie/>.
- Dera, J. e.a. (2023). ‘Het schoolvak Nederlands: inhouden en vaardigheden’. In: J. Dera, J. Gubbels, J. van der Loo & J. van Rijt (red.). *Vaardig met vakinhoud: Handboek vakdidactiek Nederlands*. Bussum: Uitgeverij Coutinho, p. 13-22.
- Frederking, V. e.a. (2012). “Beyond Functional Aspects of Reading Literacy. Theoretical Structure and Empirical Validity of Literary Literacy”. In: *L1: Educational Studies in Language and Literature*, 12 (4), p. 1-24.
- Kasneci, E. e.a. (2023). “ChatGPT For Good? On Opportunities and Challenges of Large Language Models for Education”. In: *Learning and Individual Differences*. Online raadpleegbaar op: <https://opus.bibliothek.uni-augsburg.de/opus4/frontdoor/deliver/index/docId/109030/file/109030.pdf>.
- Lacković, A. e.a. (2024). “Postdigital Literacies in Everyday Life and Pedagogic Practices”. In: *Postdigital Science and Education*, 6 (3), p. 796-820.
- Meier, C. e.a. (2017). “An Extended Model of Literary Literacy”. In: D. Leutner, J. Fleischer, J. Grünkorn & E. Klieme (red.). *Competence Assessment in Education. Research, Models and Instruments*. Cham: Springer, p. 55-74.
- Ven, I. van de (2019). “Creatieve geletterdheid. Close reading, hyper-reading en modulatie van aandacht”. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 135 (2), p. 159-177.